

Marek Napierała

Naadam : mongolskie zawody czy rytuał?

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja] 6, 208-213

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Naadam – mongolskie zawody czy rytuał? / Naadam – Mongolian contest or ritual?

Słowa kluczowe: zapasy, łucznictwo, wyścigi konne, święto sportowe

Wstęp

Mongolia przyciąga turystów swym przyrodniczym pięknem. W przewodnikach czytamy, iż „Mongolowie wierzą, że wszystko co piękne ma swe źródła w przyrodzie” [Zaręba, Ostrowski 2000]. Zauważyć tam można bardzo przyjazny i tradycyjny stosunek mieszkańców do otaczającego ich środowiska, a mała liczba mieszkańców w stosunku do olbrzymiego terytorium sprawiła, że Mongolia pozostała państwem o pierwotnych cechach. Do Mongolii przyciągają turyści nie tylko bogactwa historyczne ale i bardzo zróżnicowane strefy klimatyczne i krajobrazowe, ciekawa flora i fauna oraz występująca tu tajga, góry jak i piaski Pustyni Gobi.

Warto jednak tak planować pobyt w Mongolii, aby znaleźć się tam w dniach 11–13 lipca. Jest to czas obchodów największego święta narodowego, Naadamu. Centralne zawody odbywają się w Ułan Bator, lecz imprezy sportowe organizowane z okazji tego święta w każdym większym skupisku ludności.

Pobyt w Mongolii autora niniejszego artykułu stał się podstawą do miłych wspomnień. Zdjęcia z przebiegu święta zrobiono w miejscowości Dalandzadgad w prowincji Ömnögow.

W tradycji niemal wszystkich narodów, także i mongolskich, istotną rolę odgrywają różnego rodzaju gry i zawody, z jednej strony będące rozrywką, z drugiej mające funkcje rytualne. Bezspornie największą popularnością cieszy się jednak w Mongolii zespół gier zawodów określanych jako *erijn gurwan naadam* (trzy gry męczyzny).

Naadam, jak wynika z teorii „zabawy”, jest działalnością, która przebiega wewnątrz pewnych granic określonych przez czas i przestrzeń oraz według określonego porządku i dobrowolnie przyjętych reguł, poza sferą materialnej użyteczności i potrzeb (ten ostatni warunek w dzisiejszych czasach odbiega nieco od tej teorii). Zabawa jest jednocześnie obrzędem i uciechą, a towarzyszą temu wielkie uniesienie, zachwyty i napięcie oraz nastroj o świętym charakterze.

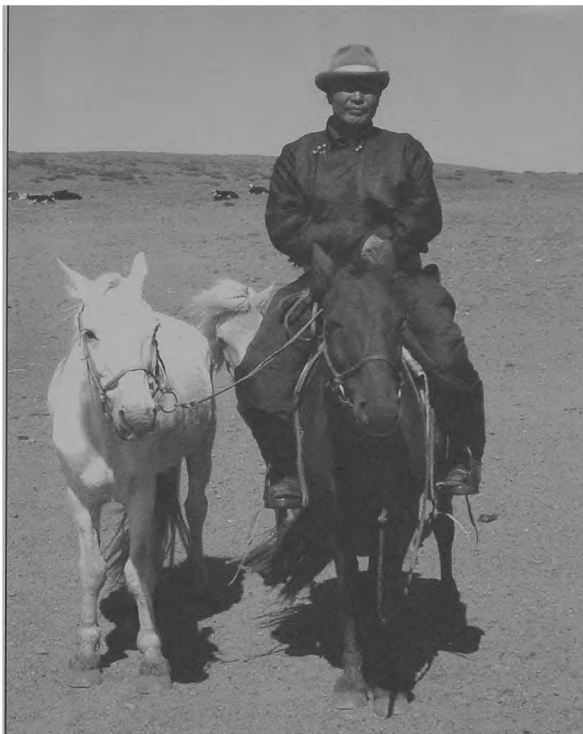
Zabawom i grom ruchowym towarzyszy często duże zaangażowanie uczuciowe, przeżywanie emocji, co przybliża je do sportu. Emocje w teorii zabaw nie przebiegają w tak dużym napięciu jakiego występuje w sporcie. Trzeźniowski [1996] zauważa, że są one zabarwione uczuciem nieskrępowanej radości i zadowolenia, co sprzyja wypoczynkowi i odprężeniu.

Naadam sprzyja nie tylko określeniu indywidualnych możliwości uczestnika, lecz także porównaniu własnych sił z siłami i możliwościami rówieśników. Naadamu nic nie zastąpi, jest to dla Mongołów dopełnienie życia, które bez niego stałoby się ubogie, niepełne i mało ciekawe.

Zespół gier Naadam, jest zabawą i sportem dla wszystkich zawodników. „Zabawa jest pierwotniejsza od kultury”, stwierdza J. Huizinga [1939, s. 13] zajmujący się nie miejscem, jakie zajmuje zabawa wśród innych zjawisk kultury, ale tym, jak bardzo sama kultura ma charakter zabawy. Podobnego zdania jest również L. Frobenius (*Kulturgeschichte Afrikas*), który pisze o bycie wynikającym z zabawy [Cieslikowski 1985].

W Naadamie występuje pierwiastek dziedziczności: przekazywany z pokolenia na pokolenie. Dla młodych uczestników zawody są przygotowaniem do życia, gdyż młodzi obywatele Mongolii „(...) nabierają przy grach odwagi i wytrwałości, wzmacniają wolę, uczą się (...) znosić ból bez krzyku, wygrywać bez pychy, a przegrywać bez gniewu (...) uświadamiają sobie poczucie własnych sił i sprawności (...)” [Germanówna 1923, s.10].

Już od najmłodszych lat walka o zwycięstwo staje się wyzwaniem dla dzieci, z których wyrastają przyszli przodownicy i przywódcy. Na bazie współzawodnictwa podnoszą się, krzepną i umacniają słabsze jednostki. Olbrzymia wola zwycięstwa przymusza uczestników do maksymalnego wysiłku, wielkiej ofiarności i wytrwałości. Wysiłek ponoszony w rywalizacji, wzmacniany podporządkowaniem się regułom, kształtuje wspaniałych członków społeczeństwa.

Fot. 1. W drodze na świąteczne obchody Naadam w Dalandzadgad
Phot. 1. On the way to Naadam holiday in Dalandzadgad

Czym jest Naadam? W Mongolii Naadam to tradycyjne święto narodowe obchodzone już w czasach Dżyngis-Chana. Jest jednym z najcenniejszych bogactw kulturowych Mongolii. Początkowo zawody organizowane ku czci dusz przodków miały jedynie charakter rytualno-magiczny odbywającym się u stóp kamiennych kopców *owoo*. Dziś jak każda tradycja, jest dziedzictwem przeszłości i stanowi utrwalone spoiwo ludzkiej pamięci ciągle umacnianym, świadczy o tożsamości człowieka i grup społecznych, w których żyje.

W czasach podbojów mongolskich poprzez zabawę i gry okazywano radość po zwycięskiej bitwie (*naadam-nadach* – grać, dobrze się bawić). Gry towarzyszyły także narodzinom, ślubom, pogrzebom. Miejsca i daty wyznaczane na te dni świąteczne nie były stałe. Od 1921 roku ustanowiono stałą datę Festiwalu w rocznicę Mongolskiej Rewolucji (11–13 lipca) – dotychczas były to terminy ruchome. Dziś obchody święta Naadam odbywają się we wszystkich częściach Mongolii i jest to czas zabawy i radości dla całej mongolskiej społeczności przyczyniający się do spójności społeczeństwa. Mongolia charakteryzuje się bardzo bogatą kulturą duchową połączoną ze sferą rytualną i obrzędową.

Ten obrządek odbywa się niemal z każdej miejscowości, a prawie wszystkie posiadają małe obiekty sportowe.

Fot.2. Stadion w Dalanzadgad (prowincja Ömnögow)

Fot. 3. Stadion w Gurvansayhan (prowincja Dugow)

Phot. 2. The stadium in Dalanzadgad

Phot. 3. The stadium in Gurvansayhan (province Ömnögow) (province Dugow)

Fot. 4, 5. Najstarsi kibice Naadamu w tradycyjnych strojach (noszonych nie tylko z okazji świąt)

Phot. 4, 5. The oldest Naadam fans in traditional costumes (worn not only on the occasion of the holiday)

Przegląd dyscyplin Naadamu

Naadam obecnie jest bardziej traktowane jako rozgrywka sportowa niż ceremonia. Pozostało w niej jednak wiele z dawnej symboliki, archaicznej obrzędowości i magii. Trzy gry to: zapasy, łucznicтво i wyścigi konne.

Zapasy – to jedna z bardziej popularnych dyscyplin, sport zarezerwowany wyłącznie dla mężczyzn przypominający nieco sumo. Walka w zapasach odbywa się systemem pucharowym (kto przegra – odpada) bez kategorii wagowych, a zwycięzca walczy dalej (9 runda to finały). Zwycięzcami zostają na ogół najbardziej rośli zawodnicy. Same zapasy trwają bez ograniczeń czasowych aż do momentu dotknięcia ziemi dowolną częścią ciała, oprócz dłoni i stóp. Zapasom towarzyszy szereg rytualnych i symbolicznych gestów, tradycyjny, specjalny strój oraz tali-

zmany. Każdy z zawodników ma swego sekundanta zagrzewającego do walki i wychwalającego jego walory. Zawodnik przegrywający przechodzi pod prawym ramieniem zwycięzcy, a zwycięzca odtworza rytualny taniec *dewech* orła Gerudy, mitycznego ptaka Wschodu, obiegając trzy razy podium – jako znak radości ze zwycięstwa. Triumfator Wielkiego Maadamu odbywającego się w Ulan Bator otrzymuje najbardziej prestiżowe tytuły. Za 5 zwycięstw otrzymuje się tytuł Sokola (Nachin), 7 zwycięstw tytuł Słonia (Dzaan). Dalsi zwycięzcy otrzymują przymiotniki takie jak *Niezwycięzony Gigant* czy *Potężny Niezwycięzony Gigant*. Dotychczas najmłodszy zwycięzca miał 22 lata, a najstarszy 43.

Fot. 6, 7. Fragmenty zapasów z walk w Dalanzadgad (prowincja Ömnögow)
 Phot. 6, 7. Fragment of wrestling competition in Dalanzadgad (province Ömnögow)

Łucznictwo – od przeszło 60 lat prawo startu mają tu również kobiety, które posiadają 20 strzał, natomiast mężczyźni 40 strzał. Strzela się do *sur*, plecionych rzemiennych koszyczków, których centralne miejsce zajmują czerwone, najwyżej punktowane koszyczki. Tak utworzona „tarcza”, (szerokość 4 m i wysokość 50 cm) z centralnie umieszczonymi czerwonymi koszyczkami, zostaje ustawiona na ziemi. Sędziowie przy celnym strzale podnoszą ręce i wyśpiewują zaklęte słowa *uuchaj* (oko byka). Okrzyk ma symboliczne znaczenie, albowiem ma odstraszać złe moce, pobudzać przyrodę do życia. Łuki mongolskie są zbudowane w tradycyjny sposób z twardego drewna i elementów kości. Strzały wykonane są z młodej wierzby, lotki z piór sępa, a groty z kości. Dystans dla kobiet – 60 m, dla mężczyzn – 75 m. Dla dzieci – liczba lat x 3 u dziewcząt, x 4 dla chłopców. Celem zawodów jest zdobycie tytułu *Mergen* (Dobry Strzał). Zwycięzcom dodaje się przymiotniki *dokładny*, *zręczny*. Słaby strzelec zwala winę na *rękawy*.

Fot. 8, 9. Zawody łucznicze (konkurencje również dla kobiet) w Dalanzadgad
 Phot. 8, 9. Archery competition (also for women) in Dalanzadgad

Fot. 10. Zawody łucznicze dzieci
Phot. 10. Archery competition of children

Wyścigi konne – (Mongol rodzi się w siodle), najbardziej ekscytująca dyscyplina dla Mongołów. Jeźdźcy mają wyrobioną technikę jazdy, odbiegającą od europejskiej. Małe konie i specyficzne drewniane siodła nie ułatwiają jazdy osobom nie wprawionym.

Najlepsze konie, po utracie wagi (poprzez skromny wypas, wypocenie się) przeznaczone są do startu w wyścigach. W wyścigach biorą udział również dzieci od 6–12 lat, sami barwnie ubrani w jaskrawe kolory i na upiękuszonych koniach. Pełen gracji sposób obchodzenia się końmi świadczy o pozycji jaką zajmuje koń w kulturze mongolskiej. Koń to podstawowe zwierzę hodowlane i zarazem symbol Mongolii. Na dystansach od 12–25 kilometrów, w zależności od wieku konia i jeźdźcy, odbywają się wyścigi konne. Dystans 25 km pokonują konie sześciolatnie, na dystansie 24 km ścigają się konie pięcioletnie, a w oddzielnych biegach startują ogiery. Konie czteroletnie mają do pokonania dystans 19 km, trzylatki 14 km. Najlepsze 5 koni to *kumysowa piątka*. Konia-zwycięzcę widzowie klepią na przyszłe szczęście, dotyk ma przynieść pomyślność na najbliższy rok. Najlepsze konie są nagradzane medalami wieszanymi na szyi i polewane kobyliim mlekiem.

Trener zwycięskiego konia, często właściciel, otrzymuje nagrodę. Zwycięstwa koni nie są przypadkowe, bowiem są one odpowiednio przygotowywane nawet przez pół roku przed zawodami. Ostatni na mecie 2-latek to *Bajan Chodood* (Pełen Żołądek).

Najlepsze konie mają wartość 1 wielbłąda i 7 koni, a po śmierci staną się w następnym wcieleniu najlepszymi zapaśnikami. Festiwalom towarzyszą koncerty muzyczne i pieśni mongolskie. Zwycięcy stają się bohaterami narodowymi i ludowymi, są otaczani legendą i szacunkiem.

Fot.11. Dekoracja najmłodszych zwycięzców w Dalandzadgad, Fot.12. Parada zwycięzców
Phot. 11. Decoration of the youngest winners in Dalandzadgad, Phot. 12. Parade of winners

Podsumowanie

We współczesnym świecie, zwłaszcza o wysokim stopniu cywilizacji, rozsądek zmusza człowieka do poszukiwania różnorodnych form aktywnego wypoczynku. Celem jest nie tylko psychiczne odprężenie, ale i biologiczna odnowa oraz rozrywka. Często aktywność ruchowa daje szansę porównania sprawności z poziomem innych uczestników sportowej rywalizacji [Mielniczuk, Staniszewski 1999].

Naadam przebiegający w charakterystycznej dla siebie atmosferze realizuje, zgodnie z teorią zabaw i gier ruchowych, wszystkie etapy: przygotowania, organizacji, przeprowadzenia i zakończenia [Bondarowicz 1995]. Zgodnie z teorią zabaw i gier „przynależność człowieka do określonego typu rasowego określa w pewnym stopniu potrzebę, rodzaj i charakter jego zabaw ruchowych” [Skwierczyński, Krawczykowski 1947, s. 7]. Naadam stwarza okazję przygotowania do pracy (kult pracy jest rzeczą chwalebna) poprzez zabawę i rywalizację.

Naadam to nie tylko wielkie zawody, to również tradycja, „to przekazywanie z pokolenia na pokolenie obyczajów, przekonań, zasad, wierzeń, sposobów postępowania” [Kopaliński 1985].

Czy z europejskiego punktu widzenia Naadam jest rekreacją czy sportem? Naadam spełnia wszystkie warunki zarówno rekreacji, jak i sportu. Jest aktywnością poza pracą, a jednocześnie zaspokaja potrzeby zabawy, walki, popisu, chęci samodoskonalenia się w drodze rozwoju cech fizycznych, umysłowych i wolicjonalnych. Naadam, jak każda impreza sportowa, oddziałuje na osobowość człowieka w sposób pozytywny, przyczynia się do samoakceptacji, daje poczucie własnej wartości. Uczy również życia, sprzyja kształtowaniu charakteru, zwłaszcza u najmłodszych jej uczestników. Jest również wspaniałym obrzędkiem scalającym ludność Mongolii, pełnym symboliki.

BIBLIOGRAFIA

1. Bondarowicz M. (1995), *Zabawy w grach sportowych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
2. Cieślowski J. (1985), *Wielka zabawa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
3. Germanówna M. (1923), *Gry, zabawy oraz ćwiczenia na boisku w szkole powszechnej*, Nakład K.S. Jakubowski, Lwów.
4. Huizinga J. (1939), *Homo ludens. Versuch einer Bestimmung des Spiellements de Kultur*, Amsterdam.
5. Kopaliński W. (1985), *Słownik mitów i tradycji kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
6. Mielniczuk M., Staniszewski T. (1999), *Stare i nowe gry drużynowe*, Wydawnictwo Telbit, Warszawa.
7. Skwierczyński M., Krawczykowski F. (1947), *Zabawy i gry ruchowe*, Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, Warszawa.
8. Trzeźniowski R. (1996), *Zabawy i gry ruchowe*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
9. Zaręba D., Ostrowski T. (2000), *Mongolia nie tylko step*, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków.

Key words: wrestling, archery, horse – racing, sport holiday

SUMMARY

Introduction. The aim of the article is to present traditional Mongolian sport contest *erijn gurwan naadam*, taking place during Naadam holiday which is, on one hand, an entertainment and on the other performs ritual functions. Naadam is a traditional holiday observed already in Genghis Khan times. It is one of the most respected Mongolian cultural riches.

Survey of disciplines. Nowadays Naadam is treated more like sport contest than a ceremony. However, a lot has remained of the ancient symbolism, archaic ceremonial and magic. The three games are: wrestling, archery and horse – racing.

Wrestling is one of the more popular disciplines, the sport exclusively for men, somewhat resembling sumo. Wrestling combat is carried on in a cup system with no weight categories and the winner goes on fighting. In archery women also have the right to compete, they get 20 arrows while men get 40. The competitors shoot at *sur*, plaited leather baskets; in the central place there are red baskets awarded best points. Horse – racing is the most exciting sport for Mongolian people. Little horses and peculiar wooden saddles do not make riding easy for not trained people.

Conclusion. Naadam carried out in its specific atmosphere realizes, in accordance with the theory of games and motor games, all necessary stages: preparation, organization, realization and completion. Naadam complies with all the requirements of both recreation and sport. It is also a wonderful, full of symbolism ritual, uniting the people of Mongolia.